

Inteligenca v farsih

Josip Vidmar

Družbeni sloj, ki ga imenujemo inteligenca, je ali bi vsaj moral biti razum in pamet svojega naroda. Ta funkcija, ki mu izvira iz njegove nadpovprečne šolanosti in vsakršne poučenosti, mu nalaga posebne in pomembne dolžnosti, a opravičuje in sili tudi opazovalca in kritika javnega življenja, da je do izobraženstva v vsakem pogledu zahtevnejši in strožji kakor do drugih plasti naroda. Tem bolj umestna pa je stroga kritika nasproti inteligenci, ki se samozavestno in s ponosom imenuje napredno in ki hoče z neko avtoritavnostjo posegati v javne spore o najvažnejših vprašanih naše narodne eksistence in tako kazati vsej javnosti veljavne in trdne smeri.

Stanje slovenske tako imenovane napredne inteligence je bilo tu v splošnih rečeh že načeto in osvetljeno. Namen tega članka je opazovati naše napredno izobraženstvo v njegovem odnosu do enega samega, toda zelo važnega problema, v njegovem odnosu do slovenstva v zvezi z jugoslovenstvom. Opazovati ga in pokazati, ne ali je zavzelo v teh stvareh pravo ali krivo stališče, marveč s kakšno resnobo in temeljitostjo je iskalo svoj nazor o njih. Ali se v njegovem ravnanju kaže zavest o vsej resnosti teh vprašanj? Kaj je storilo za resnično in globoko razjasnitev našega narodnega problema? Kakšna je vsa kakovost njegovega razmišljanja oziroma njegovih izjav?

Debata o imenovanem problemu je stara. Tu nas zanima samo kot ilustracija izobraženstva. Zato se bomo omejili na njeno zadnjo fazo, za katere začetek smatram unverzitetno izjavo „Zveze naprednih jugoslovenskih starešin v Ljubljani“, objavljeno v lanskem „Jutru“ za svete Tri kralje. V „Zvezi“ je včlanjenih veliko število naših naprednih akademsko izobraženih mož, zato jo lahko smatramo za nekakšno predstavnico poglavitne mase napredne inteligence.

Ta izjava, ki so jo napredni inteligenti podpisali kot jugoslovenski starešine, vsebuje v zagovoru slovenske univerze odstavek, ki govori o stvari, s katero se bavimo. Četrti odstavek spomenice se namreč glasi: „Ko se v naravnem, mirnem razvoju vrši duhovno zблиževanje in spajanje vseh delov prebivastva naše domovine, je ... dolžnost vseh naših univerz, da s svojo vedo in s svojim delom ... pospešujejo in usmerjajo to zблиževanje in spajanje.“ Izraz „duhovno spajanje“ je docela jasen in ne pomeni nič drugega kakor poznano integralno jugoslovensko formulo. Tako ga je pri-

hodnji dan tolmačilo tudi „Jutro“, ki v zvezi z „zedinjevanjem in stapljanjem govori celo o diskusijah zastran „spojitve slovenskega in srbsko-hrvaškega jezika“, o diskusijah, ki da „niso in ne smejo veljati kot smrten greh proti narodu“...

Tako pojmovanje slovensko-jugoslovenskega problema je tedaj poslala zveza naših naprednih akademskih starešin v javnost januarja lanskega leta. Toda čas ni bil povsem uravnovešen in čez pol leta so razni vnanji in notranji razlogi starešine prisilili k novi izjavi, zdaj ne več za univerzo, marveč zoper ljudi, ki neki „s poudarjanjem izkjučnega slovenstva ustvarjajo ozračje hladnega mezaupanja...“ Ta nova izjava, ki je izšla v vidovdanski številki lanskega „Jutra“, izbira nenadoma v vprašanju spajanja mnogo, mnogo previdnejše, zato pa tudi mnogo bolj meglene besede kakor prva. Njeno ideološko središče je v tehle malce pitičnih stavkih: „A tudi jugoslovenstvo mora... z ljubeznijo urediti svoje odnošaje do zagrebškega, beograjskega in ljubljanskega kulturnega kroga. To (kaj? jugoslovenstvo? ureditev odnošajev?) ni odpoved, ne žrtvovanje, to je dolžno spoštovanje svoje lastne osebnosti. To ni jezikovno izenačenje, to ni kulturna nivelacija, to je kulturno sotrudištvo.“

Ni sicer prav razumljivo, kaj je izključno slovenstvo, ne kaj je kulturna nivelacija in ne kaj je kulturno sotrudištvo, toda tudi brez teh nejasnosti je jasno, da ta previdna in megljena izjava dopušča v pojmovanju slovensko-jugoslovenskega vprašanja vse inačice razen „izključnega slovenstva“ in pa „jezikovnega izenačenja“, četudi ima vprašanje strogo načelno gledano samo ravno ti dve razrešitvi: ali Slovenci ostanemo pri svojem, ali pa izginemo jezikovno v integralščini; tertium non datur.

Tako so nam akademski starešine postregli z ideologijo, ki si ne upa biti ne krop ne voda in ki v bistvu o vprašanju slovenstva ne pove ničesar pregnantno določenega. In vendar je najmanj, kar bi javnost smela zahtevati od izjav o tako važnih stvareh in od spomenic, ki jih izdelujejo in v déžel dajejo velike organizacije akademsko izobraženih intelektualcev, da naj bodo vsaj določne, če že niso odločne. Kakšno novo ali čvrsto izraženo misel pa je prinesla ta izjava v debato? Nobene. Zato je tudi nihče ni opazil, razen morda — kritik našega življenja, ki si jo je zapomnil, toda samo kot psihološko-socijalen dokument. Vsa spomenica je resnično samo premlevanje starih, polovičarskih, neiskrenih* in nedogovorjenih ali nedo-

---

* Kot na majhno in vendar značilno podrobnost naj pri tej obtožujoči besedi opozorim na besedico „greška“, ki blesti v četrtem paragrafu druge spomenice. In se vprašujem, ali ni mogoče v takile besedici tudi košček programa, in sicer programa, ki je z odklanjanjem jezikovnega izenačenja izrecno odklonjen? Kajti neverjetno je, da bi zbor akademsko izobraženih mož ne našel namestu nesprejemljive, od integralščine izposojene besedice preproste slovenske napake ali pogreške.

mišljenih fraz. In slednjič, če neka organizacija tolike samozavesti, kakor jo skuša kazati zveza naprednih starešin, nastopa z izjavami, ki niso miselno in idejno pomembne, ima pred javnostjo in pred svojo akademičnostjo vsaj dolžnost, govoriti dosledno, ne pa da si v dveh časovno tako malo oddaljenih spomenicah oporeka, kakor si oporeka zveza, ko v svoji prvi izjavi priporoča spajanje, dočim v drugi jezikovno izenačenje, ki je zadnji smisel prej priporočenega spajanja, skoraj odločno odklanja.

Doslednost te vrste je morda dovoljena kakemu „Jutru“, ki so mu bili na primer 8. I. 1932. mogoči celo nazori, „da je treba proces stapljanja pospešiti z umetnimi ukrepi“; 28. VI. 1932. pa mu nad črto „Slovenci nismo sprejeli jugoslovenske ideje...“, da bi se čim prej pretvorili v nekaj drugega, kakor smo po naravi in po svoji kulturni individualnosti“, dasi pod črto trdi, da „razlogi za norveško (jezikovno) emancipacijo ne morejo biti odločilni za nas, kjer je težnja po ravno nasprotnem procesu“; 17. I. 1935, se je sklicevalo na Cankarjeve besede, da je politično Jugoslovan, kulturo pa Slovenec; zadnje čase pa je zopet zmagoslavno povzelo geslo: „s složnimi naperi vsega zedinjenega naroda se morajo čuvati, razvijati in st a p l j a t i vse v razedinjeni preteklosti pridobljene kulturne pridobitve vsakega narodnega dela...“ Da, taka doslednost je v našem in samo v našem življenju dovoljena morebiti „Jutru“, ni pa dovoljena zboru akademskih starešin, ki zahteva za svoje izjave vsaj malo javnega uvaževanja.

Toda na žalost je treba ugotoviti, — zopet popolnoma neglede na sprejemljivost ali nesprejemljivost starešinskega stališča do slovenstva — da opisana nedoslednost niti ni najslabša plat zvezinega ravnanja v tej stvari. Druga izjava, ki je bila tik pred Vidovim dnem sprejeta pred ljubljanskim starešinskim zborom, je bila v marcu tega leta obravnava pred starešinskim zborom celotne Zveze v Mariboru, kjer je bila vnovič sprejeta in nato drugič objavljena v 2. št. II. letnika „Triglavskih listov“. Tu je objavljena med raznimi drugimi sestavki in poročili, ki ji dajejo posebno — in reči je treba — porazno plastičnost.

Na strani 36. tega lističa lahko beremo pod naslovom „Jugoslovanstvo in slovenstvo“ v poročilu o debati zaradi spomenice takele prezanimive podrobnosti: „Že glasnik ljubljanske edinice je sam ponovno izjavil: ‚Gospodje, kaj je to jugoslovanstvo, povejte nam in mi vam bomo hvaležni‘“. Na koncu poročila pa pristavlja uredništvo samo „v skladu z ljubljansko edinico Triglava“ tole prav tako značilno priznanje in poziv: „Mi pa prosimo... vsakogar, ki mu je pojem jugoslovenstva res docela jasen, da ga objasni jasno in pregnantno tudi nam.“

Če ne bi vse to stalo črno na belem, bi se človek komaj upal verjeti, da je resnično. Ka se to pravi? Ali se starešinstvo zaveda, kaj to pomeni? Gotovo, da ni nič drugega kakor to, da je pojem jugoslovanstva našim vrlim

starešinam docela nejasen. Nejasnost sama na sebi ne bi bila nič poraznega, če ne bi bili to tisti starešine, ki svojo organizacijo imenujejo jugoslovensko, več, tisti napredni in prosvetljeni akademijski starešine, ki čutijo iz svoje jasnosti v teh rečeh potrebo in dolžnost, pošiljati v pouk javnosti v naš tisk izjave in sicer korektivne ter smerodavne izjave — ne o čemerkoli, marveč ravno o pravem pojmu jugoslovanstva, zaradi katerega skoraj v isti sapi kličejo na pomoč vsakogar, ki bi jim ga mogel razjasniti. Kaj je to? Na vsak način početje, ki ni ne akademsko ne vestno ne resno ne zelo častno, kvečjemu če je morda napredno. To je vendar neprikrita farsa, smešnica, ali pa početje operetnega komičnega starčka. In vendar ni šala. Vse to je pisano in objavljeno s popolno resnobo in z zavestjo lastnega dostojanstva. In prav zato tudi ni več šala niti za nas. Prežalostno je in preklavarno, če pomislimo, da tako ravna zbor naših akademskih starešin, torej zbor našega izobraženstva. Preveč značilnosti je v tem za vso našo inteligenco, ki se morda še nikdar ni tako malo zavedala svojih dolžnosti in pravic, kakor tudi ne položaja, v katerem se zamotava usoda njenega naroda.

Taka je podoba, ki nam jo kaže napredno starešinstvo, in za to početje ni druge razlage kakor: slepa politična odvisnost od voditeljev, ki morajo lavirati in manevrirati, ker nimajo ne trdnega stališča v teh važnih vprašanjih in ne pravega poguma, odločno vztrajati pri svojem. Z njimi mora lavirati slepo podložna jim masa inteligence, ki zopet nima poguma in ne samostojnosti, da bi jih sodila in obsodila. Usoda pa ji plačuje s tem, da jo spravlja v farso. Edini svetli žarki v tem početju naše starejše akademske inteligence so čvrste besede nekaterih posameznikov, ki jih beležijo „Triglavanski listi“. Na primer: „Mi pa ne priznavamo dogem. Jugoslovanstvo je politično geslo, ki se zlorablja. Mladina naj ne podaja javnih izjav, ker se zlorablja; naj jih prepušča politikom, ki so pogazili v blato jugoslovanstvo, slovenstvo in gazijo našo državnost...“ To so dobre besede in moške besede. Tudi starešinstvo naj bi se ravnalo po njih in naj bi ne podajalo izjav... V navedenih besedah se svetlika iskra upanja, da bo slovenski inteligent vendarle nekoč spoznal in se zavedel svoje dolžnosti do naroda in do časti svoje misleče in v svojem mišljenju nikomur odgovorne osebnosti. Taka samostojnost je duh, v katerem bi morala živeti naša inteligenca. Le v njegovem znamenju je mogoče okrevanje bolnega naroda. S slepo brezbriznostjo do tega duha se je naše današnje napredno izobraženstvo samo izločilo iz tvornega in plodnega dela za narod in za tista zdrava in velika počela in načela, ki vzdržujejo in urejajo bistri tok pravega, čistega življenja.